

τοῦ συστήματι ὡς πάρεργόν τι καὶ οἶνον προσθήκην μέρος οὐχί δὲ καὶ ὡς μέρος τοῦ ὅλου.

Θρησκευτικὴ δοξασίαι τοῦ Δημοκρίτου.
Τὸ αὐτὸ δυνάμεις νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν τοῦ Δημοκρίτου. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐγένετο φυνέρων ὅτι ὁ Δημόκριτος δὲν ἔδύνκτο νὰ συμμερίζηται τὰς θρησκευτικὰς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ πεποιθήσεις. Τὸ θεῖον καθ' ἑκατόν, τὸ οἰώνιον δὲν, ἐάς οὖ παντας τάλλος ἐξαρτῶνται, ὑπάρχει κατ' αὐτὸν ἡ φύσις ἀκριβέστερον τῷ σύνολον τῶν ἀτόμων, μπερ διὸ τοῖς βάρωις αὐτῶν κινούμενη σχηματίζουσι τὸν κόσμον. Ἀπλοῦς τρόπος ἐκράσσεις ἐστιν, ὅταν ταῦτα ὄνοματά τη Δημοκρίτους θεούς. Δημοκρίτος ἀσκήτως ἐχαρακτήριζε τὸ ἐν τε τῇ φύσει καὶ τῷ ἀνθρώπῳ ὑπάρχον φύγιαν καὶ λογικὸν στοιχεῖον ὡς θεῖον νοῦν, διὸ τοῦτον βεβίως καὶ γάνον τὸν λόγον, διὸ τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἐστιν ἡ τελειωτάτη ὥστη καὶ ὁ λόγος πάσης ζωῆς καὶ νοήσεως.

Καὶ τοὺς ἀστέρας ὡς τὴν ἔδραν τοῖς θείοις πυρὸς ἀνέμεχεν ἵσως θεούς. Τοὺς θεούς ὅμιλος τοῦ λακοῦ ὑπελάμβανεν ὡς πλάσματα τῆς φαντασίας, δι' ὃν κατ' ἀρχὰς παρίσταντο ἔννοιαν τινες φυσικαὶ καὶ ηθικαὶ. Ὁ Ζεὺς ἐσήρχετο τὸν ἀέρα, ἡ Ήλιολάχη τὴν φρέσκηταν κτλ. Μετὰ ταῦτα δὲ τὰ ποιητικὰ ταῦτα καταπλεύσατε ύπελήφθησαν ὡς ὄντα προσωπικῶς ὑπάρχοντα. Εἰς τοικύτας δὲ ἐννοίας ἡλίου οἱ ἀνθρώποι ἔνεκα τῆς μεγίστης ἐντυπώσεως, ἢν ἐποίησαν αὐτοῖς ἔκτατα φυσικὰ φαινόμενα, οἷον καταιγίδες, καρπάται, ἐκλείφεις ἡλίου καὶ σελήνης κ.τ.δ. Ἀλλ' ἐφρόνει προσέτι ὅτι προηλίθιον καὶ ἐξ ἀληθῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων καὶ θεωριῶν, ὡν οἱ ἀνθρώποι δὲν ἔλαβον αντίληψιν ἀκριβῆ. Παρεδέχετο δῆλος δὴ ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ οὐρανῷ εἶδωλα μεγάλα καὶ ὑπερμεγέθη καὶ δύσπραστα, φωνὴς ἀφίέντα, πολὺ ἐπομένως τοῦ ἀνθρώπου ὑπέρτερα καὶ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κατὰ τὴν δύναμιν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς, ἀλλ' ἐγοντα μορφὰς ἀνθρωποειδεῖς. Τὰ εἶδωλα ταῦτα ἐμφανίζονται τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς θηρίοις· διότι ἀπολυμένη ἐκ τῶν προγριπτικῶν ὄντων ὡς δύμοισχήμονες ἀπορροστοί, ὡς δείκεδαι, χωριστοὶ συγγένειοι εἰς μικροτάτας ἀποστάσεις καὶ γίνονται ὄρκτοι καὶ ἀκουστὰ τοῖς τε ἀνθρώποις καὶ τοῖς ζώοις. Θεωροῦνται δὲ ὑπ' αὐτῶν ὡς θεοί, καίπερ κατ' ἀλήθειαν μὴ ὄντα θεῖς καὶ ἀρθρίστα, ἀλλὰ γάνον ἦταν τοῦ ἀν-

θρώπου φύσεις. Τῶν ὅντων τούτων τὰ μὲν εἰσιν ἀγαθοποιά, τὰ δὲ κακοποιά, μυχθῆράς ἔχοντα προαιρέσεις καὶ ὄρμάς. Διὸ τοῦτο δὲ ὁ Δημόκριτος ηὔχετο ἀγαθῶν εἰδώλων τυχεῖν.

Διὸ τῆς αὐτῆς μεθύδου τῶν δεικέλων ἡρμήνευεν ὁ Δημόκριτος καὶ τὰς προφητείας καὶ τὰς μαντείας. Ἐφόρδει δῆλα δὴ ὅτι τὰ δεῖξελα ἀνακουνοῦσιν ἥμιν τὸ μὲν τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὰς ὄρμάς καὶ τὰς διωκέσεις τῶν ὅντων, εἴ τοι ἀπελύθησιν, τὸ δὲ καὶ πρόγραμτον ἐν ἀλλοις τοῦ κύρου μέρεσι συμβαίνοντα.

Κατ' αὖταν δὲ ὅμως τὰ εἰδώλα ταῦτα οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ τῆς φραγίκας δημώδους θρησκείας αἱ δικίμονες. Διὸ τῆς θεωρίας ταύτης εἰδικωθεῖ γειτναὶ δημόκριτος φιλοσοφικῶν τὴν τῆς εἰδωλολατρείας πίστιν εἰς δικίμονας καὶ δύναται νὰ θεωρῇ ὡς ὁ πρῶτος φιλόσοφος, ὁ θελήσκεις νὰ συμβιβάσῃ τὰς δύζας τῆς δημώδους θρησκείας πρὸς τὸν λόγον· τοῦθ' ὑπερ μετὰ ταῦτα συνηθέστατον ἐγένετο.

(Ο) Δημόκριτος προσέτι ἀκολουθῶν μᾶλλον τῇ τοῦ λόγου πίστει ἢ τῇ θεωρίᾳ αὐτοῦ πιστεύει καὶ εἰς ὄντειρα, προσημαίνοντα τὰ μέλλοντα γενέσθι, καὶ πειρᾶται νὰ ἐρμηνεύσῃ ταῦτα διὰ τῆς θεωρίας τῶν δεικέλων. Τὰ ὄντειρα προέρχονται ἐκ τῶν εἰκόνων, αἵτινες ἀπολυόμεναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἔρχονται πρὸς τοὺς καθεύδοντας. Αἱ εἰκόνες αὗται μεταδιδόσιν αὐτοῖς τὰς ψυχικὰς καταστάσεις καὶ τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὰς ὄρμάς ἄλλων καὶ γεννᾶνται οὕτω τὰ ὄντειρα, ὑπερ διδάσκουσιν ἡμῖν τοιχογράφων τινὸς πράγματα. Τὰ ὄντειρα δην ὑπάρχουσιν ὅλως ἀξιόπιστα, διότι τὸ μὲν αἱ εἰκόνες δὲν παρίστανται πάντοτε σαφεῖς καὶ καθαροῖς καὶ ζωηροῖς, τὸ δὲ καθ' οὐδὲν διφίστανται μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις ἀναλόγως τῆς καταστάσεως τοῦ άέρος.

Ομοίως χρησιμεύει αὕτη ἡ μέθοδος τῶν δεικέλων πρὸς δικαιολογίους τῆς δεισιδαιμονίας τοῦ βασικάνου διφύλακμοῦ. Ἐκ τοῦ διφύλακμοῦ τοῦ φίλονοῦντος ἐξέρχονται εἰκόνες ἔχουσαι τὴν διάθεσιν τοῦ φίλονοῦντος καὶ διὸ τοῦτο βασικίζουσι τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς οὓς ἔρχονται, ἦτοι τοὺς φίλονουμένους. Απλουστέρως ἡτο ἡ θεμελίωσις τῆς σπλαγχνικούτερίας, δητε δῆλα δὴ ἐκ τῆς καταστάσεως καὶ τοῦ χρώματος τῶν σπλαγχνῶν τοῦ θύματος ὀρῶνται σημεῖα τῆς τε ὑγιείας καὶ τῶν νόσων, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ποίας ἔσται τῶν ἀγρῶν ἡ γονιμότης ἢ ἡ ἀγονία.

‘Ο Δημόκριτος ἀποδίδωσι τοῖς ποιηταῖς μειζουμένῳ φύσιν, δημοσιασμὸν καὶ λερὸν πνεῦμα. ‘Αν ἦγε τὴν γνῶμην ταῦτην εἰς συγάφειον πρὸς τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἀρχὰς, καὶ πῶς ἀποίει τοῦτο, οὐδεμίαν πέρι τούτων εἴδησιν ἔχομεν. Ήδύνκτο δὲ πολὺν καλῶν γὰρ περιβάλλονται ὅτι τινὲς καλῶν ἀργανωμένοι ψυχὴν τυγχάνουσιν ἐπιδεκτικὰς μείζουσι πλούτουν εἰκόνων καὶ δι’ αὐτῶν κινοῦνται εἰς ζωηρότερους κίνησιν ἢ αἱ λοιπαὶ καὶ ὅτι τοῦτο ἔστιν ἡ ποιητικὴ διάθεσις καὶ ἡ ποιητικὴ φύσις.

Ο χρόνος καὶ τὸ ἥριον καὶ ἡ ἱστορικὴ θέσις τῆς ‘Ατομικῆς ἐκρίθη πολὺ διαφόρως ἐν τε τοῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ο ‘Αριστοτέλης τάσσει συνήθιστον τοῦς ‘Ατομικοὺς πρὸς τὸν Ἐριπεδοκλέα καὶ τὸν Ἀναξαγόραν ἢ μετὰ τούτων καταλέγει τοὺς ‘Ατομικοὺς εἰς τοὺς φυσικοὺς ἢ ἐφίστησι τὴν προστοχὴν ἐπὶ τὴν συγγένειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἐλεάτας. Οἱ μετὰ τὸν ‘Αριστοτέλην καταλέγουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἐλεάτας.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὄλιγοι τινὲς κακτάττουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἐλεάτας θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς δεύτερον κλάδον τῆς Ἐλεατικῆς σχολῆς ὡς Ἐλεάτας φυσικούς, συνηθέστερον συγκαταλέγονται τοῖς ‘Ιωσὶ φυσιολόγοις ἢ παρίστανται ὡς Ἰδιοῖς φιλοσοφικοῖς τύπος μεταξὺ τῶν νεωτέρων σχολῶν. Άλλος καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει διαφόρως κρίνεται ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς προγενεστέρους καὶ τοὺς συγχρόνους. Ομολογοῦσι μὲν καθοῦλοι ὅτι ἡ τὸν ‘Ατομικῶν φιλοσοφία κύθελε νὰ συνδιαλλάσσῃ τὰ παρίσημα τοῦ Ἐλεατικοῦ συστήματος μετὰ τῶν δεδυρένων τῆς πείρας, διεκρινοῦσιν δὲ τοὺς Ἐρασκλείτου, τοῦ ‘Ἀναξαγόρα καὶ τοῦ Ἐριπεδοκλέους. Οἱ μὲν θεωροῦσι τὴν ‘Ατομικὴν ὡς τελείωσιν τῆς μηχανικῆς φυσικῆς, τῆς ὑπὸ τοῦ ‘Ἀναξιμάνδρου ἰδρυθείστης, οἱ δὲ ὡς περιτέρῳ ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τοῦ Ἐρασκλείτου ἢ ἀκριβέστερων ὡς συνδυασμὸν ‘Ἐρασκλείτων καὶ Ἐλεατικῶν δογμάτων, ὡς ἐρμηνείαν τοῦ Ἐρασκλείτου γίγνεσθαι ἐκ τοῦ Ἐλεατικοῦ εἶναι. Μὲς τοὺς Σοφιστὰς κατέλεγον τοὺς ‘Ατομικοὺς ὁ Schleiermacher καὶ ὁ Ritter διὰ λόγους μὴ ἐκφράζοντας αὐτὸν τὰ πράγματα, ἢτι πρῶτον μὲν διότι ὁ Δημόκριτος καυχᾶται διὸ τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ, ἐφ’ αἷς δικαίως ἐδύνατο νὰ καυχᾶται· εἶτα δὲ διότι τὰ σύστηματα αὐτοῦ εὑ-

ρισκον ἀντιφιλοσοφικῆς φύσεως. "Ἐστι δὲ κατ' αὐτοὺς ἀντιφιλοσοφικὸν α) διότι ἐν αὐτῷ ἐπικρατεῖ μᾶλλον τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐμπειρεκόν καὶ ἀφιλόσοφος πολυμάθεια, β) διότι ἡ γνωσιολογία τοῦ Δημοκρίτου αἴρει τὸ δυνατὸν τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης καὶ καταλείπει μόνον τὴν ματαίαν ἡδονὴν τῆς πολυμάθειας, γ) διότι τὸ σύστημα αὐτοῦ στερεῖται ἐνύπητος καὶ ἴδονικότητος, φυσικὸς δ' αὐτοῦ νόμος ἐστὶν ἡ τύχη, ἀγνοεῖ δέ πεντάποαι τὸν Θεόν καὶ τὸ θεώρικον τῆς ψυχῆς, δ) διότι ἀποκλίνει τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας χωρίζει παντελῶς τὸ μυθικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τοῦ διαλεκτικοῦ, ε) διότι καὶ αὐτὴν περὶ ἡθικῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀποδεικνύει ταπεινὴν τινα περὶ ζωῆς ἀντίληψιν καὶ ψυχικὴν διάθεσιν ἴδιωτελῶς λεπτολογοῦσαν καὶ πρὸς ἀπόλλαυσιν ἐστραμμένην.

Πόσον δλίγον συμφωνοῦσι πρὸς τὰ πράγματα αἱ μορφὴν αὗται μαρτυροῦσι τὰ ἥδη περὶ τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἀτομικῶν ἐκτεθέντα, ἀκριβεστέραν δ' αὐτῶν ἀναίρεσιν ἔξειθηκεν ὁ Zeller αὐτ. τόμ. I¹, σελ. 844 κ. ἐφ.

Τὸ σύστημα τῶν Ἀτομικῶν ἐστιν ὡς τὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἀπόπειρα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, ὅπως τηροῦσσι μὲν ὡς βάσιν τὰς τοῦ Παρμενίδου ἀρχάς, καὶ δὲ γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι δὲν ὑπάρχει, ἐκφεύγουσα δὲ τὰς ἀκολουθίας αὐτῶν ἐρμηνεύσῃ τὴν πολλάτητα καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν ὄντων καὶ διαλλάξῃ οὕτω τὴν Ἐλεατικὴν θεωρίαν πρὸς τὴν κοινὴν παρατήρησιν διασώζουσσα μὲν ἀπὸ τῶν ἐνστάσεων τοῦ Παρμενίδου τὴν ἀλήθειαν τῆς πείρας τὴν σχετικήν, παρατουρμένη δὲ τὴν ἀπόλυτον. Διὸ τοῦτο ἐκ πάντων τῶν προγενεστέρων φιλοσοφημάτων ἀντέχεται μάλιστα τοῦ Παρμενίδεου.

Ἡ ἀτομικὴ διανόησις ἀκολουθεῖ διττῶς τῷ Παρμενίδῃ, ἀμέσως καὶ ἐμμέσως ἀμέσως μὲν ὡς παραλαμβάνουσα δύγματά τινας αὐτοῦ, ἐμμέσως δὲ ὡς ἄλλα τινὰ ἀποκρούουσα καὶ πρὸς αὐτὰ ἕδια ἀντιτάτουσα. Παρὸ τοῦ Παρμενίδου παραλαμβάνει τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος, τοῦ πλήρους καὶ κενοῦ, τὴν ἀρνησιν τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς, τὸ ἀδιαίρετον, τὴν ἀπλάτητα καὶ τὸ ἀναλλοίωτον τῆς οὐσίας. Μετὰ τοῦ Παρμενίδου διδάσκει δὲ μόνη αἰτία τῆς πολλότητος καὶ τῆς κινήσεως ἐστι τὸ μὴ ὄν, μετ' αὐτοῦ ἀπορρίπτει ὡς ψευδομένην τὴν κατ' αἰσθησιν ἀντίληψιν καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθειαν ἐν

'Ο Δημόκριτος ὀποδίδωσι ταῖς ποιηταῖς θεατῶν φύσιν, ἐγνωσιασμὸν καὶ διερῦν πνεῦμα. "Λν ἦγε τὴν γράμμην ταύτην εἰς συγχρειαν πρὸς τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἀρχάς, καὶ πῶς ἐποίει τοῦτο, οὐδεμίαν πέρι τούτων εἴδησιν ἔχομεν. Εἰδύνκτο δὲ πολὺ καλῶς νὸς παραδέχηται ὅτι τινὲς καλῶς μοργανωρέντες φυχὴν τυγχάνουσιν ἐπιδεκτικὴν μείζονας πλούτου εἰκόνων καὶ δι' αὐτῶν κανοῦνται εἰς ζωηρότεραν χάρην· ἢ αἱ λοιποὶ καὶ ὅτι τοῦτο ἔστιν ἡ ποιητικὴ διάθεσις καὶ ἡ ποιητικὴ φύσις.

Ο χρόνος καὶ τὸ ἥρον καὶ ἡ ιστορικὴ θέσις τῆς 'Αττικῆς ἐκρίθη πολὺ διαφόρως ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ο 'Αριστοτέλης τάσσει συνήθια τοὺς 'Ατομικοὺς πρὸς τὸν 'Ερπεδοκλέα καὶ τὸν 'Αναξαγόραν ἢ μενὸν τούτων καταλέγει τοὺς 'Ατομικοὺς εἰς τοὺς φυσικοὺς ἢ ἐφίστημι τὴν προσωρικὴν ἐπὶ τὴν συγγένειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς Ηλεάτες. Οἱ μενὸν τὴν 'Αριστοτέλην καταλέγουσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς Ηλεάτες.

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὄλιγοι τινὲς κατεκατεύωσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς Ηλεάτες θεωροῦντες αὐτοὺς ὡς δεύτερον κλάδον τῆς 'Ηλεατικῆς σχολῆς ὡς 'Ηλεάτες φυσικούς, συγκλίστερον συγκαταλέγονται τοῖς "Ιωσὶ φυσιολόγοις ἢ παρίστανται ὡς ἴδιαις φιλοσοφικοῖς τύπος μεταξὺ τῶν νεωτέρων σχολῶν. Άλλοκα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει διαφόρως κρίνεται ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς προγενεστέρους καὶ τοὺς συγχρόνους. Οι μολογοῦσι μὲν καθίλιον ἔτι ἡ τὸν 'Ατομικῶν φιλοσοφίαν θίειτε νὸς συνδικλάσῃ τὰ παρίστατα τοῦ 'Ηλεατικοῦ συστήματος μετὰ τῶν δεδυρέντων τῆς πείρας, δικριτοῦσιν δριτῶν ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοὺς 'Ατομικοὺς ἐπίδρασιν ἄλλων φιλοσόφων καὶ ίδίως τοῦ 'Ηρακλείτου, τοῦ "Αναξαγόρου καὶ τοῦ 'Ερπεδοκλέους. Οἱ μὲν θεωροῦσι τὴν 'Ατομικὴν ὡς τελείωσιν τῆς μηχανικῆς φυσικῆς, τῆς ὑπὸ τοῦ 'Αναξιμάνδρου ἰδρυθείσης, οἱ δὲ ὡς περικτέρῳ ἀνάπτυξιν τῆς θεωρίας τοῦ 'Ηρακλείτου ἢ ἀκριβέστερον ὡς συνδυασμὸν 'Ηρακλείτειων καὶ 'Ηλεατικῶν δογμάτων, ὡς ἐρμηνείαν τοῦ 'Ηρακλείτειου γίγνεσθαι ἐκ τοῦ 'Ηλεατικοῦ εἶναι. Ήτος τοὺς Σοφιστὰς κατέλεγον τοὺς 'Ατομικοὺς ὁ Schleiermacher καὶ ὁ Ritter διὸ λόγους μὴ ἐκφράζοντας αὐτὸς τὰ πρόγραμμα, ἤτοι πρῶτον μὲν διότι ὁ Δημόκριτος οὐκοῦται διὸ τὰς περιηγήσεις αὐτοῦ, ἐφ' αἷς δικαίως ἐδύνκτο νὸς οὐκοῦται· εἶτα δὲ διότι τὰ σύστηματα αὐτοῦ εὑ-

ρισκον ἀντιφιλοσοφικής φύσεως. "Εστι δὲ κατ' αὐτοὺς ἀντιφιλοσοφικὸν
α) διότι ἐν αὐτῷ ἐπιχράτεῖ μᾶλλον τοῦ θεωρητικοῦ τὸ ἐμπειρικὸν
καὶ ἀφιλόσοφος πολυμαθεία, β) διότι ἡ γνωσιολογία τοῦ Δημοκρίτου
αἴρει τὸ δυνατὸν τῆς ἀληθιοῦς ἐπιστήμης καὶ καταλείπει μόνον τὴν
ματαίαν ἡδονὴν τῆς πολυμαθείας, γ) διότι τὸ σύστημα αὐτοῦ στε-
ρεῖται ἐνότητος καὶ ἴδαινικότητος, φυσικὸς δ' αὐτοῦ νόμος, ἐστὶν ἡ
τύχη, ὅγνος δὲ παντάπαι τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἀσώματον τῆς ψυχῆς,
δ) διότι ἀποκλίνει τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας χω-
ρίζει παντελῶς τὸ μυθικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τοῦ διαλεκτικοῦ, ε) διότι
καὶ αὐτὴ ἡ περὶ ἡθικῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἀποδεικνύει ταπεινὴν
τινα περὶ ζωῆς ἀντίληψιν καὶ ψυχικὴν διάθεσιν ἰδιοτελῶς λεπτολο-
γοῦσσαν καὶ πρὸς ἀπόλαυσιν ἐστραμμένην.

Πόσον δλίγον συμφωνοῦσι πρὸς τὰ πράγματα αἱ μορφὴι αὐτοῖι
μαρτυροῦσι τὰ ἥδη περὶ τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἀτομικῶν ἐκτεθέντω,
ἀκριβεστέρων δὲ αὐτῶν ἀναίρεσιν ἔξειθηκεν ὁ Zeller αὐτ. τόμ. I¹,
σελ. 844 κ. ἐφ.

Τὸ σύστημα τῶν Ἀτομικῶν ἐστιν ὡς τὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους ἀπό-
πειρα τῆς φιλοσοφικῆς διανοήσεως, ὅπως τηροῦσσα μὲν ὡς βάσιν τὰς
τοῦ Παρμενίδου ἀρχάς, καὶ δὲ γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι δὲν
ὑπάρχει, ἐκφεύγουσα δὲ τὰς ἀκολουθίας αὐτῶν ἐρμηνεύσῃ τὴν πολ-
λότητα καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν ὄντων καὶ δικλιδέῃ οὗτο τὴν
Ἑλεατικὴν θεωρίαν πρὸς τὴν κοινὴν παρατήρησιν διασώζουσα μὲν
ἀπὸ τῶν ἐνστάσεων τοῦ Παρμενίδου τὴν ἀλήθειαν τῆς πείρας τὴν
σχετικὴν, παραιτουμένη δὲ τὴν ἀπόλυτον. Διὸ τοῦτο ἐκ πάντων
τῶν προγενεστέρων φιλοσοφημάτων ἀντέχεται μάλιστα τοῦ Παρ-
μενίδου.

Ἡ ἀτομικὴ δικνόησις ἀκολουθεῖ διττῶς τῷ Παρμενίδῃ, ὀμέσως
καὶ ἐμρέσως· ὀμέσως μὲν ὡς παραλαμβάνουσα δύγματά τινα αὐτοῦ,
ἐμμέσως δὲ ὡς ἄλλα τινὰ ἀποκρούουσα καὶ πρὸς αὐτὰ ἕδικα ἀντιτά-
τουσα. Παρὸ τοῦ Παρμενίδου παραλαμβάνει τὴν ἔννοιαν τοῦ ὄντος
καὶ μὴ ὄντος, τοῦ πλήρους καὶ κενοῦ, τὴν ἀργησιν τῆς γενέσεως καὶ
φθορᾶς, τὸ ἀδιαίρετον, τὴν ἀπλότητα καὶ τὸ ἀνολλοίωτον τῆς οὐ-
σίας. Μετὰ τοῦ Παρμενίδου διδάσκει δτὶ μόνη αἰτία τῆς πολλότη-
τος καὶ τῆς κινήσεώς ἐστι τὸ μὴ ὄν, μετ' αὐτοῦ ἀπορρίπτει ὡς ψευ-
δομένην τὴν κατ' αἵτινας ἀντίληψιν καὶ ἀναζητεῖ τὴν ἀλήθειαν ἐν

τῇ λογικῇ τῶν ὄντων θεωρίᾳ. Ἀντιταπομένη δὲ πρὸς τὸν Ηχορενίδην ἵσχυρίζεται πολλάττα, κίνησιν καὶ μεταβολὴν ὄντων, κακὰ συνακολουθίαν δὲ καὶ τὸ τὴν ἀντίθεσιν τῶν δύο θεωριῶν δεξιάτακα δῆλον, τὴν πραγματικότητα τοῦ ρήτορος ἢ τοῦ κενοῦ. Εἰ τῶν φυσικῶν δὲ δοξῶν τῆς ἀτομικῆς θεωρίας τὸν Ηχορενίδην ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει πλὴν σχλλων τινῶν κυρίως ἡ παραγωγὴ τῆς φυγικῆς ἐνεργείας ἐκ τοῦ θερμοῦ.

Καὶ πάροι μὲν τοῦ Ηχορενίδου δεξιάτακα ἡ Λεύκιππος, δὲ δὲ Μέλισσας φένεται ἔχων πρὸ ὄφθαλμῶν τὸν Λεύκιππον. Καὶ ταῖς ἀποδείξεσι τοῦ Μελίσσου ἡ ἔννοια τοῦ κενοῦ κατεληχθεῖται οὕτω σπουδῶν θεοῦ, οἷον δὲν ἔχει πορά Ηχορενίδης καὶ Ζήνων, οὐ μόνον διἀποδεικνύεται ἡ ἐνότητα τοῦ ὄντος, ἀλλὰ καὶ πρεπεῖται καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς κινήσεως ἐκ τοῦ ὅτι τὸ κενόν ἐστιν ἀδικενάγον τοῦ καὶ σφράγες ἀμφισβητεῖται ἡ παραδοχὴ διηγημένων σημάτων, δι' ἀπλῆς ἀφῆς συνεχομένων.

Ἐπίδρασις τοῦ Ἡρακλείτου ἐπὶ τοὺς· Ἀτομικούς. "Ἄν εὖ ταῖς πρὸς τοὺς Ἑλεάτας ἀμφισβητήσει τῶν Ἀτομικῶν συνήργει καὶ τὸ τοῦ Ἡρακλείτου σύστημα, δὲν δύναται νὸς βεβκιωθῆ ἀποφλῶς. Εἰκ τὸν ἥθελον ἡμῶς ἀποσπάσμάτων τοῦ Δημοκρίτου βεβκοῦται ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἡρακλείτου δὲν ἤγνοει ὁ Δημόκριτος διότι οὐ μόνον ἐν τοῖς καθ' ἑκατταῖς συμφωνεῖ τῷ Ἐφεσίῳ φιλοσόφῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ καθοίλου περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἀντιλήψει. Ἀμφίτεροι τιθέσθη τὴν εὐδαιμονίαν οὐχὶ ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς φυγικοῖς, ἀμφίτεροι κηρύττουσιν σκροφούς ἀγαθὸν τὴν γαλήνην καὶ εὐχρέστησιν τῆς φυγῆς, τὴν εὐθυμίαν. Ἀμφίτεροι τὴν εὐθυμίαν τεύτην ἀνευρίσκουσιν ἐν τῷ περιορισμῷ τῶν ἐπιθυμιῶν, ἐν τῇ τηρήσει τοῦ μέτρου, ἐν τῇ φρονήσει, ἐν τῇ ὑποταγῇ εἰς τὴν τοῦ κόσμου πορέων. Ἀμφίτεροι συμφωνοῦσι καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτῶν φρονήμασιν. "Ἄν ἐγγίρεται καὶ ὁ Λεύκιππος τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἐγρηγοριωτοίσεν αὐτὴν, δὲν δυνάμεθα νὸς δρίσωμεν ἐξ ἓπου ἀκριβῶς ἀλλ' ἡμῶς πάντες οἱ διορισμοὶ τῆς φυσικῆς τῶν Ἀτομικῶν, δι' οὓς οἵτινες ἐργοῦνται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἑλεάτας καθοίλου καὶ πρὸς τὸν Ηχορενίδην ἴδια, χωροῦσι τὴν ὁδόν, ἣν ὁ Ἡράκλειτος ἀνέψει. Η Ἀτομικὴ συνέχεται στερρῶς τῆς κινήσεως καὶ τῆς διηγημένης ὑπόρεξεως, ἀλλὰ

καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἡράκλειτος παντὸς ὅλου ἐντονότερον ἴσχυρίσατο
ὅτι ἡ οὐπίσ αἰδιαλείπτως μεταβάλλεται καὶ διασχίζεται εἰς ἀντι-
θέσεις. Ἐκείνη διδάσκει ὅτι πάντα τὰ ὄντα καὶ ἡ κίνησις γεν-
νῶνται ἀπὸ τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος, ὅλα πρὸ τῶν Ἀτομικῶν ἥδη
ὁ Ἡράκλειτος ἀπεφίνετο, ὅτι πύλεμος πατήρ πάντων, ὅτι πᾶσα
κίνησις προμποτίθησιν ἀντίθεσιν, ὅτι πᾶν πρᾶγμα ἔστι τοῦθον περ
ἔστι καὶ οὐκ ἔστι. Τὸν εἶναι καὶ μὴ εἶναι εἰσὶ τὰ δύο οὐσιώδη γνω-
ρίσματα τῆς Ἡράκλειτείου φιλοσοφικῆς ἀρχῆς τοῦ γίγνεσθαι, ὅλα
καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν Ἀτομικῶν, ὅτι τὸ μὴ ὄν υπάρχει ἐξ ἕπου ὡς τὸ ὄν,
εδύνατο εὐχερῶς νὸς παραγόντι ἐκ τῶν περὶ τῆς ῥοής τῶν ὄντων διορι-
σμῶν τοῦ Ἡράκλειτου εὖθὺς ὡς τεθῇ ἀντὶ τοῦ ἀπολύτου γίγνεσθαι
τὸ σχετικόν. Τὸ γίγνεσθαι ἔκ τινος ἀμεταβλήτου στοιχείου, ἡ ἀδιάρ-
ρητος τῆς φύσεως ὅλην λουγία, ἡ σύστασις καὶ διάλυσις τῶν κόσμων
καὶ τὸ ὄνταργον καὶ ἀΐδιον τοῦ πρώτου στοιχείου εἰσὶν ἀμφοτέροις κοι-
νά· τέλος δὲ ὡς αἰτίαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς συνειδήσεως ὑπολαμβάνει
ὁ Διγράμικος πυρώδης ἀτομοὶ ὅντα τὸ σύμπαν καὶ τὸ σῶμα τῶν ἐμ-
ψύχων ὄντων δικλεδομένων· ἡ δέξα αὔτη προσεγγίζει πολὺ πρὸς τὴν
περὶ ψυχῆς καὶ τοῦ λόγου τοῦ κόσμου ὑπέληψιν τοῦ Ἡράκλειτου.
Τὰ φκινόμενα τῆς ζωῆς, τοῦ ὑπνου καὶ τοῦ θανάτου παρ' ἀμφοτέ-
ρων ὄμοιώς ἔρμηνεύονται. Πάντα ταῦτα καθιστάσι πιθανόν, ὅτι οὐ
μόνον ἡ Ἐλεκτικὴ φιλοσοφία, ὅλα καὶ ἡ τοῦ Ἡράκλειτου συγήρ-
γησεν εἰς τὴν σύστασιν τῆς Ἀτομικῆς.

Ἡ Ἀτομικὴ ἄρα ἀναλαμβάνει τὸ αὐτὸν κατ' οὐσίαν ἔργον, ὃ καὶ
ὁ Ἐριπεδοκλῆς, τρέπεται δ' ὅμως πρὸς λύσιν αὐτοῦ ὅλην ὁδόν. Καὶ
ἐκείνη καὶ οὗτος θέλουσι νὸς ἔρμηνεύσωσι τὴν γένεσιν καὶ φιοράν, τὴν
πολλότητα καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν ὄντων. Ἀμφότεροι συνομολο-
γοῦσιν τοῖς Ἐλεάτοις ὅτι τὸ ἀληθῶς ὄν οὔτε γίνεται οὔτε φθείρεται
οὔτε μεταβάλλει τὸ ποιὸν αὐτοῦ. Ἀμφότεροι εὑρίσκουσι διέξοδον
κηρύττοντες γένεσιν μὲν τὴν ἔνωσιν, φιοράν δὲ τὸν χωρισμὸν ἀμε-
ταβλήτων στοιχείων. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τότε μόνον ἔστι δυνατόν
καὶ ἡ ποικιλία τῶν φκινούμενων τότε μόνον ἔρμηνεύεται, ὅταν πολλὰ
ὑπάρχωσι πρῶτα στοιχεῖα, διὰ τοῦτο διαιροῦσιν ἀμφότεροι τὸ ἐν
πρώτον ὄν τῶν προγενεστέρων φιλοσόφων εἰς πολλά, ὃ μὲν Ἐρι-
πεδοκλῆς εἰς 4 στοιχεῖα, οἱ δὲ Ἀτομικοὶ εἰς ἅπειρα ἀτομα. Ἀμφό-
τεροι ἄρα τὰ συστήματα φέρουσι τὸν χαρακτῆρα καθαρῶς μηχανικῆς

έρμηνείας, ὀμφότερος γινώσκουσιν ὅλην μάνην στοιχεῖα καὶ τοπικὴν μάνην σύνθεσιν αὐτῶν. Καὶ περὶ τοῦ τρίπον δέ, οὐδὲ ὅν νοοῦσι γινομένην τὴν ἔνωσιν τῶν στοιχείων καὶ τὴν ἐπ' ἄλληλα δράσιν αὐτῶν, τόσον πολὺ προσεγγίζουσιν ἄλλήλοις, ὥστε ὀρκεῖν' ὀνκπτύξῃ τις λογικῶς τὰς δύξας τοῦ Ἐρυπεδοκλέους, ὅπιος εὑρίσκει τοὺς διερισμοὺς τῶν Ἀτομικῶν. Τέλος δὲ ὀμφότεροι δικιφισθήσοι τὴν ἀλλήλεικην τῆς κατ' αἰσθησιν ἀντιλήψεως, διότι αὕτη δὲν δεικνύει ἡμῖν τὰ ἀναλλοίωτα τῶν ὄντων στοιχεῖα, ὅλλα ἀπατῶσκε ψευδονῆσει ἡμῖν πραγματικὴν γένεσιν καὶ φύοράν. Δικηρίνονται δ' ὧπ' ὄλληλισιν καὶ δόμοι θεωρίαι κατὰ τοῦτο, ὅτι ἡ Ἀτομικὴ αὐτηρίτερον διεξάγει τὴν ἔνωσιν τῆς μηχανικῆς φυσικῆς.⁽¹⁾ Οἱ μὲν δῆλοι δὴ Ἐρυπεδοκλῆς τινδέει αὐθικρέτως μετὸ τῆς φυσικῆς αἵτου θεωρίας μυθικὰς καὶ θρησκευτικὰς δυξασίας, ἡ δὲ Ἀτομικὴ ἐστὶ ἔνθετη φυσικὴ θεωρία. Ήκεῖνος μὲν ἔρμηνει τὴν κίνησιν διὸ τῶν μυθικῶν πλακμάτων τῆς φιλότητος καὶ τοῦ γέλους, αὕτη δὲ κατὸς καθαρῶν φυσικῶν τρόπων ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ βάρους ἐν τῷ κενῷ. Ήκεῖνος μὲν ἀπονέμει τοὺς στοιχείους διρισμένην ποιότητα, αὕτη δ' ἀναφέρει τὴν ποιότηταν εἰς τὸ σχῆμα καὶ τὸν ὅγκον. Ήκεῖνος τίθησιν διρισμένην τὸν ἀριθμὸν ὅλλ' ἐπ' ἀπειρον δικιφετὲ τὰ στοιχεῖα, αὕτη δὲ ἀδικίρεται σόμικτα, τὸν ἀριθμὸν ἀπειρον καὶ ἀπείρως διάφοροι κατὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ μέγεθος. Ήκεῖνος τὴν ἔνωσιν καὶ τὸν χωρισμὸν τῶν στοιχείων νοεῖ περιιδικὴν, αὕτη εύρισκει τὸν ἀδιάλειπτον χωρισμὸν καὶ τὴν ἔνωσιν ἐν τῇ ἀιδίᾳ κανήσει. Λυφότερος τὰ συστήματα κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν χωριστούς, καθαρώτερον δύνως καὶ μᾶλλον ἀκιλούθως πρὸς ἐκυρήνην ὀνκπτύσσεται ἡ Ἀτομικὴ φιλοσοφία καὶ ἔστιν ἐπομένως ἐπιστημονικῶς ὑπερτέρος τῆς τοῦ Ἐρυπεδοκλέους. Οὐδέτερον δύνως τῶν συστημάτων ἐξαρτούται ἐκ τοῦ ἑτέρου, ὅλλ' ὀμφότερος φύλονται ἵτι συγγρόνως ἐκ τῶν αὐτῶν προϋποθέσεων ἀνεπτύχθησαν. Μόνον ἐν τοῖς λεπτομερείσις τῆς φυσικῆς τῶν ἀτομικῶν, π. γ., ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀποθρύβων καὶ τῶν δεικέλων, ἐν τῇ ἔρμηνει τῆς κατ' αἰσθησιν ἀντιλήψεως, ἐν ταῖς ἀποφάνσεσι περὶ τῆς γενέσεως τῶν ἐρψύχων ὄντων, ὑπάρχει πιθανὴ παρὰ τῶν Ἀτομικῶν χρησιμοποίησις τῶν δογμάτων τοῦ Ἐρυπεδοκλέους, μετις καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων ὑπαδῶν τῆς Ἀτομικῆς μεγάλως τιμῆται. Αὗται δύνως καὶ ἐκ τοῦ Ἐρυπεδοκλέους καταγόμεναι

Οεωρίαι ἀνήκουντι τῷ Δημοκρίτῳ, ὅστις ὀνομαζόμενος ἐγίνωσκε τὰς δοξὰς τοῦ περιφέρειον φιλοσόφου τοῦ Ἀκοάγοντος.

Ἐπίδρασίς τις τῆς ἀρχαιοτέρως Ἰωνικῆς σχολῆς δὲν φάίνεται ἐν τῷ συστήματι τῶν Ἀτομικῶν. Οἱ Ἀριστοτέλης εὑρίσκει δροιδτήτας τινα τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀτομικῶν καὶ τῶν Πυθαγορείων, ἂν δὲ δύνως ὁ ἴδιοιτής τῆς θεωρίας τῶν ἀτόμων ἔλκεν ἀφορμὰς ἐπιστημονικὰς παρέτιν Πυθαγορείων, δὲν γινώσκομεν.

(1) παδού τῆς Ἀτρικῆς. Τῆς ἀτομικῆς θεωρίας δύασις φέρουνται: Νέσπος τις ή Νάσσος μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου, ἀλλὰ μόνον τὸ ὄνομα αὐτῷ τυγχάνει γνωστόν. Μητρόδωρος ὁ Χῖος, μαθητὴς τοῦ Νέσπου ή αὐτοῦ τοῦ Δημοκρίτου, ὁ ἐπισημότατος τῶν νεωτέρων ἀτομικῶν φιλοσόφων. Οὗτος συμφωνῶν τῷ Δημοκρίτῳ ἐν τοῖς κυριωτάτοις, οἷον περὶ τοῦ πλήρους καὶ τοῦ κενοῦ, περὶ τῶν ἀτόμων, περὶ τοῦ ἀπείρου τῆς ὅλης καὶ τοῦ χώρου, περὶ ἀπείρων κόσμων, ἐξέκλινεν διλίγον τοῦ διδασκάλου ὡς πρὸς τὴν ἔργηνείαν φυσικῶν τιγμῶν φκινούμενῶν καὶ ἔτι σφοδρότερον ἐτόνιζε τὴν δυσπιστίαν αὐτοῦ πρὸς τὰς αἰσθήσεις καὶ τὴν κρίσιν αὐτοῦ περὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως.

Τοῦ Μητροδώρου ἡ τοῦ μαθητοῦ τούτου Διογένους μαθητὴς ἐγένετο δὲ Ἀβδηρίτης Ἀγάξαρχος, δὲ συνεκστρατεύσας τῷ Μεγάλῳ Ἀλεξανδρῷ καὶ πιλυθρύλητος καταστὰς διὰ τὴν εὐστάθειαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θάνατον, ὅτε συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ τυράννου τῆς Κύπρου Νικοκρέοντος ἐβλήθη ἐν Ιγδίῳ καὶ ἐπτίσσετο, αὐτὸς δὲ πτισσόμενος ἔλεγε τὰ περίφημα ἐκεῖνα «πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον οὐ πτίσσεις». Καὶ αὖτος μετὰ τοῦ Μητροδώρου καταλέγεται εἰς τοὺς προδρόμους τῆς Σκέψεως, ἀλλὰ τούτου σώζεται μόνον μία περὶ τῶν διξισιῶν τοῦ ἀνθρώπου ἔκφραστις, ἐξ ἣς οὐδὲν περὶ σκεπτικῆς αὐτοῦ διακνοήσεως προκύπτει. Συμφωνῶν τῷ Δημοκρίτῳ ἐν τῇ δόξῃ, ὅτι ὁ ὄψιστος σκοπὸς τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία, ἀπειμακρύνετο ἐκείνου πρῶτον μὲν καθ' ὅσον προσῆγιζε τῷ οὐνισμῷ καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ Πύρρωνος, ὅπερ καὶ πρακτικῶς ἀπέδειξε διὰ τῶν ἀξιοθεατῶν λόγων, οὓς ἔλεγε πτισσόμενος ὑπὸ τοῦ Νικοκρέοντος, εἰτα δὲ καθ' ὅσον ἐναντίον τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ ἐδεικνύετο φίλος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς εὐπαιθείας.

Τοῦ Ἀναξάρχου μαθητής ἐγένετο ὁ σκεπτικὸς Ηὔρων. Μετὰ τοῦ Μητροδόρου συνδέεται ὁ Ναυαράνης, ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἐπικούρου.

Ἡ ὀτομικὴ φιλοσοφία φάνεται κατὰ τοῦτο ὅτι παρὰ τοῖς διαδόχοις τοῦ Δημοκρίτου ἔλαβε τροπὴν σκεπτικήν, ὡς ἡ τοῦ Ἡρακλείτου φιλοσοφία ήταν τοῦ Κρατύλου καὶ τοῦ Ηρωταγόρου καὶ ἡ Ἐλεατικὴ διὰ τοῦ Ποργίου καὶ τῶν Ἑρμανῶν.

Δημόκριτος λέγεται καὶ Βλωρ ἢ Λθδηρίτης, περὶ οὗ δὲν γνωσκομένῳ ἄλλο πλήν τοῦ ὀνόματος. Ἡ σύγχρονος ὁ Μιλήσιος (ἀποσπασ. 14) λέγει ὅτι ὁ Βίον ἔγραψεν ἦτι ὑπάρχοντων οἰκήσεις τινές, ἐνθα δύνεται εἴδει μηνῶν ἡ νῦν καὶ εἴδει μηνῶν ἡ ἡμέρα.

Τῇ σχολῇ τοῦ Δημοκρίτου κατατάσσεται καὶ ὁ παρηγιώδης ἐν τῇ ἀρχαιότητι καταστάσεις οὗτος Διογόρης, ἀλλ' οὗτος φάνεται πρεσβύτερος ἢ τοῦ λάχιστον οὐχὶ νεότερος τοῦ Δημοκρίτου. Ἐπειτα δὲ οὐδεμία φιλοσοφικὴ διδασκαλία ωντοῦ ὑπάρχει ἡμῖν παραδομένη. Περὶ αὐτοῦ λέγει Ὁσύχιος ὁ Μιλήσιος (ἀποσπ. 17) ὅτι ίδιων αὐτὸν ὁ Δημόκριτος εὑρυζεὶς θυσίαν ἤντα μορίων δραγμῶν καὶ μαθητὴν ἐποιήσατο, ὅτι ἡτρυπεῖτο περὶ τὴν λυρικὴν ποίησιν, ἀλλ' ὅτι ὀμότεχνος τις κλέψκει αὐτοῦ ποιησιῶν καὶ ἔξιμοτάτας εἴη δὲν ἔκλεψεν ἐπεδείξατο ὑστερὸν αὐτὸν καὶ εἰγράψητον. Ἐφ' ὁ λυπηροὶς ὁ Διογόρης ἔγραψε τοὺς ἀποπυργίζοντας λόγους, ἔκπτωσιν ἔχοντας τῆς περὶ τὸ θεῖον δύσης. Κατὰ δὲ τὸν Σέξτον (πρὸς δογμ. Γ, 53) ἡτο διθυραρχοποιίας πολὺ δειπνοκίμων, ὥστε καὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ κατήργετο ἀκατά διάμοιρα καὶ τύχην πάντα τελεῖται, ἀδικηθεῖς δὲ ὑπό τινος ἐπιορκήσαντος καὶ μηδὲν τούτου ἔνεκκ παθόντος μεθηριόσατο εἰς τὴν λέγειν μηδὲν εἶναι Θείρην. (Ἴδε περὶ αὐτοῦ καὶ κατωτέρῳ ἐν τῇ περὶ Σοφιστῶν παραγράφῳ).

§ 27.

***Αναξαγόρας ο Κλαζομένιος**

Αναξαγόρου βίος, σύγγραμμα.—Πρώτα στοιχεῖα (δύοιοι μερῶν).—Κινοῦμα δύναμις (δο νοῦς).—Τὸ γίγνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι ἔστι συμμίγνυσθαι καὶ διακρίνεσθαι.—Διαφορὰ στοιχείων, ἀτόμων καὶ δύοιοι μερῶν.—Κοσμογονία.—Γένεσις ἐμψύχων ζητῶν.—Θεωρία περὶ γνώσεως.—Ηθικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ δόξαι.—Σχέσις τοῦ Αναξαγόρου πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς συγχρόνους αὐτῷ φιλοσόφους.

Αναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἐγεννήθη περὶ τὸ 500 π. Χ. Ο πατὴρ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Ἡγνοίβουλος ή Εὔβουλος (Διογ. ΙΙ', γ', 6.) καὶ διὸ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν εὐγένειαν ἦτο ἐκ τῶν πρώτων τῆς πόλεως. (1) Αναξαγόρας ἐγένετο ἀνὴρ πολυμαθέστατος πόθεν δὲ προσεπορίσκετο τὴν πολυμάθειαν ταύτην ἀγνωστον. Τὸ φερόμενον ὅτι ὁ Αναξαγόρας ἐγένετο μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Αναξιμένους δὲν ἔχεται ἀληθείας. Οὐδεμιᾶς πίστεως ἀξιοί εἰσι καὶ οἱ εἰδήσεις ὅτι ὁ Αναξαγόρας ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Αἴγυπτον πρὸς μάθησιν καὶ ὅτι (Ιώσηπ. ε. Αρ. c. 16) ἐποιήσατο τὴν γνωριμίαν τῶν Ιουδαίων.

Ἐξ ἕρωτος πρὸς τὴν ἐπιστήμην λέγεται ὅτι ἡμέλησε τῆς πατρώας οὐσίας. Τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ ἀφῆκεν ἀργοὺς καὶ μηλοβότους καὶ τέλος παρεχώρησε τὰ κτήματα αὐτοῦ τοῖς οἰκείοις.

Περὶ τῶν τῆς πολιτείας πραγμάτων οὐδόλως ἐφρόντισεν, ἐθεώρει δὲ πατρίδος ἐκυτοῦ τὸν οὐρανὸν καὶ προορισμὸν αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν καὶ θεωρίαν τῶν ἀστέρων. Ο Αναξαγόρας ἐθαυμάζετο ὡς ἔξοχος μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος. Οἱ μεταγενέστεροι ἐδείκνυσον τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Μίμχυτος κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ιωνίας πρὸς μεσημβρίαν, ἔνθα ὁ Αναξαγόρας ἐποιεῖτο τὰς ἀστρονομικὰς αὐτοῦ μελέτας (Φιλοστρ. Ἀπολ. II, 5, 3). Ο Αναξαγόρας φέρεται ὡς προφητεύσας πολλά, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐν Λίγδῳ ποταμοῖς πτῶσιν τοῦ πολυθρυλήτου μετεωρίτου λίθου. Καὶ εἰς Ολυμπίαν δ' ἐλθὼν ἐκά-

Οισεν ἐν δερικτίνῳ ἐνδύμακτι ὡς ἐπικειμένης βρογῆς, καὶ ἐγένετο ὡς προεῖδε (Διογ. Β', 6, 10).

Πρῶτος κατὰ τὸν Φιλόμωρῶν ἐν ποντιδιπῆ ιστορίᾳ ἀπεφήνατο ὅτι ἡ Ὀμήρου ποίησίς ἐστι περὶ ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης καὶ πρόστη Μητροδώρῳ τῷ Λαριψακηνῷ τῆς ἀλληγορίας τοῦ Ὀμήρου ἔρμηνείας.

Πρὸς τὸν δυσφοροῦντα ὅτι ἐπὶ ζένης τελευτῇ "παταχόθεν, εἰπεν, δημοίνι λοιπόν ἡ εἰς" "Ἄδου κατάβασις". Πρὸς τὸν εἰπόντας αἴστερον οὐδὲ μὲν οὖν, ἔφη, ἀλλ' ἐκεῖτοι ἔμωσι. Τέρωτηθεῖς εἰς τὴν γεγενηται· εἰς θεωρίαν, ἔφη, ἄλιτον καὶ σελήνης καὶ οὐρανοῦ.

(*) Λαζαρίγόρας ἥλθε περὶ τὸ 463 η 462 εἰς Ἀθήνας, μετ' αὐτῷ δὲ ἀπεφοίτησε τὸ πρῶτον ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ φιλοτοφία. Πλὴν τούτου εἶπομεν ὅτι καὶ ὁ Κήρων ἔμεινε χρόνον τινά ἐν Ἀθήναις. Εἰν 'Αθήναις εἶχεν ὁ Λαζαρίγόρας νὴ παλαιότητα πρὸς τὴν δυσπιστίαν καὶ προκατάληψιν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ μεγικλισμοῖς ἄνδρες ἀπεκήτουν τὴν δριλίκην αὐτοῦ. Η φιλία τοῦ μεγάλου Ηερικλέους πρὸ πάντων ἦτο ἵκανη ν' ἀποκριώτηρ αὐτὴν διὸ τὴν δυσμένειαν τῶν πολλῶν. Η σχέσις αὕτη τοῦ Ηερικλέους καὶ Λαζαρίγόρου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἀργολογίας πλάσματα, ἐν τοῖς οὐταιτακτέον καὶ τὸ περὶ Ηλαοῦ τάρχω (θ. Ηερικλ. 16) ὅτι ποτὲ ὁ Λαζαρίγόρας παρομεληθεῖς ὑπὲ τοῦ Ηερικλέους, περὶ τὴν τῆς πολιτείας συντόνως ἀσχολουμένου, ἔμελλε νὴ ἀποκριτερήσῃ. Μαθίουν δὲ τοῦτο ὁ Ηερικλῆς ἔσπευσε πρὸς αὐτὸν καὶ ἵκέτευε νὰ μὴ ἀποκριθῆται κατὸν τοιούτου συμβούλου τῆς πολιτείας. (*) δὲ Λαζαρίγόρας ἐκκελυφόμενος εἶπεν «ὦ Ηερικλεῖς, καὶ οἱ τοῦ λόχου χρεῖαι ἔχοντες ἔκαιον ἀπιγκονατο».

"Οτε δῆμος διλύγον πρὸ τοῦ Ηελιοπονησιακοῦ πολέμου οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ηερικλέους ἤρξαντο νὰ οκταδιώκωστι τοὺς φίλους αὐτοῦ, οκτηγόρησκαν καὶ τοῦ Λαζαρίγόρου ἀπέβεισαν. Εἰν τῆς οκτηγορίας τούτης οὐδὲ αὐτὸς ὁ Ηερικλῆς ἐδιηγήθη νὰ προστατεύσῃ τὸν φίλον καὶ διδάσκαλον Λαζαρίγόραν. (*) Λαζαρίγόρας καθίσειρον καὶ οκτά τινας μὲν ἀπέδρα τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ηερικλέους, κατ' ὄλλους δὲ ἥθισθη καὶ κατ' ὄλλους ἐξωρίσθη. Άλλὰ τὸ βέβαιον ἐστιν ὅτι ἡ παγκάσθη νὰ κατακλίπῃ τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Λάριψακον, ἐνθα ἀπέθανε τῷ 428. Ο Σάτυρος (Διογ. Β', 12) λέγει, ὅτι ὁ Λαζαρίγόρας δὲν κατηγορήθη δι' ἀσέβειαν, ἀλλὰ διὸ μηδισμόν. Λαλάς περὶ τούτου

οὐδεὶς ὅλλις ποιεῖται λόγον. Οἱ Λαμψκηνοὶ ἐτίμησαν αὐτὸν διὸ
δημοπίκης ταρῆς, διὸ βιωμοῦ, ἀφιερωμένου εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν ἀλή-
θειαν καὶ δι' ἐτησίκης ἑορτῆς, διαρκεσάσης ἐπὶ ἓνα σιῶν, καὶ τὴν
ἔπαιζον οἱ παῖδες, ἐν ἡδοπέθεον μηνὶ⁽¹⁾.

Τὰς φιλοσοφικὰς αὐτοῦ δύξας κατέθηκεν ὁ Ἀναξαγόρας ἐν συ-
γράψματι, «περὶ φύσεως» ἐπιγραφομένῳ, οὗ διεσώθησαν ἀποσπά-
σματα, ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Schorn, Shcaubach, Nullach. Κατὰ τὸν
Πιτρούσειον ἔγραψεν ὁ Ἀναξαγόρας «ἀκτινογραφίην», ἦτοι περὶ τῆς
ἀσχιτεκτονίκης τῶν σκηνῶν, τίνι τρόπῳ ὡς πρὸς τὴν ὄπτικὴν κατα-
τέλειται, κατὰ δὲ τὸν Πλανύταρχον (περὶ φύγ. κεφ. 17) συνέγραψεν
ἐν τῇ εἰρητῇ ἡ μελλοντική σχῆμα, ἀναφερόμενον εἰς τὸν τετρα-
γωνισμὸν τοῦ κύκλου. Η ἀκτινογραφίκη προήρχεν ἕστις ἐν τῷ περὶ φύ-
σεως συγγράψματι αὐτοῦ, ὥπερ ἡν. καὶ τὸ μόνον αὐτοῦ ἔργον.

Τὰ πρῶτα στοιχεῖα. Ήτος ὁ Ἐρυπεδοκλῆς καὶ ὁ Λεύ-
κιππος ὀφιζμάται καὶ ὁ Ἀναξαγόρας ὀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Παρμενίδου,
ὅτι γένεσις καὶ φύσις δὲν ὑπάρχει δυνατή, ἔχει δὲ τὸν αὐτὸν ἐκεί-
νοις σκοπόν, ἵνα ἔργηνεύσῃ τὴν πολλότητα καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν
ὄντων, ἢν ὁ Παρμενίδης ἤρνετο. Πρὸς τοῦτο ὑποτιθέσαι πάντες οἱ
φιλόσοφοι οὗτοι ὀρχέγονά τινα μόρια μῆλη καὶ ἐκ τῆς ἐν χώρῳ ἐνώ-
σεως καὶ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῶν γεννῶσι τὰ πάντα. Διαφέρει δὲ ὁ Ἀ-
ναξαγόρας ἐκείνοις κατὰ τοῦτο, ὅτι ὅλλως δρίζει τὴν οὐσίαν τῶν
πρώτων ὄλικῶν μορίων καὶ ὅλλον παραδέχεται λόγον τῆς κινήσεως
αὐτῶν. Οἱ μὲν Ἐλεύθεροι ὑπολαμβάνουσι τὸ πρωτόγονον ὃν ὡς μηδε-
μιᾶς ἴδιότητος τῶν πεπερασμένων ὄντων μετέχον, δὲ ὁ Ἐρυπεδο-
κλῆς νοεῖ αὐτὸς ὡς διάφορος τὴν φύσιν καὶ ώρισμένα τὸν ἀριθμόν, δὲ
οἱ Λεύκιππος ὡς διτομα, ἀπειρα τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ σχῆμα, δροιος
δὲ τὴν φύσιν. 'Αλλ' ὁ Ἀναξαγόρας ὑπολαμβάνει τὰ πρῶτα σωμα-
τικὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ὁ κύριος συνέστη, ὡς ἔχοντα πάσις τὰς ἴδιό-
τητας καὶ τὰς διαφορὰς τῶν προγμάτων καὶ ὑπολαμβάνει διὸ
τοῦτο τὰ πρῶτα ταῦτα στοιχεῖα ἀπειρα κατά τε τὸ εἶδος καὶ
τὸν ἀριθμόν.

Η κινοῦσα δύναμις. Ἔν δὲ τὴν κινοῦσαν δύναμιν δέ
μὲν Ἐρυπεδοκλῆς ἐφεντάσθη ὑπὸ τὸ μυθολογικὸν σχῆμα τῆς φιλίας

(1) Διογ. Ι'. 14. 15.

καὶ τοῦ νείκους, ὁ δὲ Λεύκιππος ἔξηγετο πώτῳ μηχανικῶς ἐκ τοῖς
κενοῖς καὶ τοῦ βάρους τῶν ὀπώρων, ὁ Ἀναξαγόρας ἐστὶ πεπεισμένος
ὅτι ἡ κίνησις προέρχεται ἐκ τῆς ἐνεργείας ἀπομάκτου τινὸς δυνάμεως,
τοῦ νοῦ, καὶ ἀντιτάσσει ἐπομένως πρὸς τὴν ὥλην τὸν νοῦν ὡς τὴν αλ-
τίαν πάσης κινήσεως καὶ τάξεως. Ταῦτα λοιπὸν τὰ δύο, ὅτι ὁ νοῦς
ἐστιν ἡ αὐτία τῆς ἐν σῷ κόσμῳ κινήσεως καὶ τάξεως καὶ ὅτι ὁ νοῦς
ἐστιν ἀσώματος, εἰπεὶ τὰ ἴδιάζοντα τῷ Ἀναξαγόρᾳ δύγραπτα.

Τὸ πρῶτη τῶν συνθέσεων τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Ἀ-
ναξαγόρου ἐστιν ὅτι γίνεσθαι καὶ ἀπόλλησθαι δὲν ὑπάρχει, ἐπομένως
οὐκ ὅριῶς δοξάζουσιν οἱ "Ἑλλήνες παραδεχόμενοι γένεσιν καὶ φθο-
ράν· διότι «οὐδὲν χρῆμα οὔτε γίνεται οὔτε ἀπόλλνται, ἀλλ' ἀπ' ἔδυ-
των χρημάτων» συμβούσται τε καὶ διακρίνεται καὶ οἵτις δὲ δυθῶς
καλοῖται τό τε γίνεσθαι συμβίσγεσθαι καὶ εἰ διπόλλησθαι διαιρένε-
σθαι». "Ωστε κατὰ τὴν Ἀναξαγόραν γένεσίς ἐστιν Ἑνωτις καὶ φθορά
χωρισμὸς ὑπαρχόντων στοιχείων, διὸ καὶ λέγει ὅτι τὸ σύνολον τῶν
πραγμάτων δὲν δύναται οὔτε νὰ κατέχῃ οὔτε νὰ ἔλεγται οὐχί. Κατὰ
ἀλήθειαν δρα τὸ νομιζόμενη γένεσις τοῦ νόου καὶ τὸ φθορά τοῦ πα-
λαιοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ μεταβολὴ ὥλης τινὸς, ἥτις ὑπῆρχε πρὸ
τῆς ἐμφανίσεως τοῦ γεννωμένου πράγματος καὶ δικτελεῖ ὑπάρχουσα
καὶ μετ' αὐτήν. Μεταβάλλεται δὲ οὐχὶ κατὰ τὸ ποιὸν κύτης, ἀλλὰ
μηχανικῶς, ἥτοι κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν μερῶν κύτης. Τῇ ὥλῃ μέ-
νει δὲ τοῦ ἓτο, μόνον τὸ εἶδος τῆς συνθέσεως κύτης μεταβάλλεται.

Τὰ πρῶτα στοιχεῖα, ἐξ ὧν τὰ πάντα πινέστηκαν, εἰσίν, ὡς γι-
γώσκομεν ἦδη, κατὰ μὲν τὸν Ἐμπεδοκλέα τὸ γένος, τὸ ὕδωρ, ὁ ἀέρας, τὸ
πῦρ, κατὰ δὲ τὸν Λεύκιππον τὸ ἀτομικό. ⁽¹⁾ Ἀναξαγόρας τίθησιν ὡς
τοιαῦτα τὰ σπέρματα (ἢ χορήματα) ἢ ὡς ἀνομάλει κύτης ὁ Αριστοτέ-
λης τὰ δρμοιομερῆ, ἢ, ὡς ἀπὸ τοῦ Λιουκρητίου καὶ ἐντεῦθεν ἔρχοντο
νὰ ὄγομάζωνται, τὰς δρμοιομερείας. Δικρέζουσι δὲ τὰ σπέρματα ἢ τὰ
δρμοιομερῆ τοῦ Ἀναξαγόρου ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ Ἐμπεδοκλέους;
κατὰ τοῦτο, ὅτι ἀπλακ σώματα θεωρεῖ ὁ Ἀναξαγόρας τὴν ὄστρον καὶ
τὴν σάρκα καὶ τὸν μυελὸν καὶ τὸ σίρυς καὶ τοὺς μῆρας καὶ πάντα τὰ
τοιαῦτα, ὣν πᾶν μέρος ἐκάστου ἐστὶ συνώνυμον τῷ δλῳ, τὸ δὲ ὕδωρ
καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὸ πῦρ δὲν δέχεται ὡς ἀπλακ, ὥσπερ
ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἀλλ' ὡς μῆγος τῶν δρμοιομερῶν. Ἅπολακόνει
δῆλα δὴ ἔκκστον τούτων ἀθροιστικῶν ἀπόκτων δρμοιομερῶν. "Ωστε δ'

μὲν Ἐρυπεδοκλῆς καὶ οἱ Ἀτομικοὶ ἐγέννων πᾶν ὄργανικὸν ἐκ τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἀτόμων, ὁ δὲ Ἀναξαγόρας τὸ ἀνάπται γεννᾷ τὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν συστατικῶν μερῶν τῶν ὄργανικῶν. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀτόμων διακρίνονται τὰ σπέρματα ἢ ὅμοιομερῆ οὐ μόνον διέτι ταῦτα ἔχουσιν ὡρισμένην ποιότητα, ἀλλὰ καὶ διότι εἰσὶ διαιρετά. Καὶ πρὸς τὴν ἄλλην δὲ ἀρχὴν τῶν Ἀτομικῶν, τὸν κενὸν χῶρον, διαράχεται σφυρὸν· Ἀναξαγόρας προσεπάθει δὲ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀνυπερβάντην τοῦ κενοῦ καὶ διὰ πειράματος ἀπορέβλου δ' Ἀναξαγόρας τοὺς θώρους, ὃς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἐναπελάμβανε τὸ δέρα ἐν ταῖς κλεψύδραις δεικνύοντι ὅτι ἔστι τι ἴσχυρὸν δὲν. Οὐ Ἀναξαγόρας ὑποτίθεται τὸν κόσμον ἐκ τῶν ὅμοιομερειῶν οὕτω πως γενόμενον.

Κοσμογονία. Τὰ δάπειρα κατά τε τὸ πλήθος καὶ τὴν σμικρότητας χρήματα ἢ σπέρματα ἦσαν ὅμοιοι πάντα («ὅμοιοι πάντα χρήματα ἦσαν»). Πάντων δὲ ὅμοιοι ὅντων, οὐδὲν ἦτο ἔνδηλον ὑπὸ σμικρότητος, οὐδὲ τὸ χρῶμα αὐτῶν διεκρίνετο· διέτι ἐκώλυεν ἢ σύμμικτος ἀπάντων τῶν χρημάτων, ἢτοι τοῦ ὄγροῦ καὶ τοῦ ἔηροῦ καὶ τοῦ φυγροῦ καὶ τοῦ λακυπροῦ καὶ τοῦ ζεφεροῦ καὶ τῆς ἐνυπαρχούστης πολλῆς γῆς καὶ τῶν δάπειρων τὸ πλήθος σπερμάτων, ἀτινχ οὐδεμίαν εἶχον πρὸς ἄλληλα ὅμοιότητα. Οὕτω δὲ ἦσαν ἐν τῷ σύμπαντι πάντα τὰ χρήματα οὐν. Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐν τῷ παντὶ πανσπερμίας προήλθεν δὲν τάξει καὶ ἀρμονίᾳ πάμποίκιλος οὕτος κόσμος διὰ τῆς κινήσεως. Ἀλλὰ τὶς δὲ δοὺς τὴν κίνησιν; Ἄρες γε ἡ φιλία καὶ τὸ νεῖκος τοῦ Ἐρυπεδοκλέους ἢ τὸ κενὸν καὶ τὸ βάρος τῶν ἀτόμων τοῦ Λευκίππου; Οὐχί· ἐκ τοιαύτης τυφλῆς κινήσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ἢ σκοπιμότης τοῦ κόσμου. Ἡ σκοπιμότης μόνον ὑπὸ σκοπίου κινήσεως δυνατόν νὰ προκύψῃ. Τὴν κίνησιν ἔδωκεν δὲ νοῦς. Οὐ δὲ νοῦς οὗτος τοῦ Ἀναξαγόρου ἐστὶν ἀπειρον, αὐτοκρατές καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐξ ἑωυτοῦ ἐστι. Ἐστι δὲ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων καὶ καθαρώτατον καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πάσσον. Ισχει καὶ ισχύει μέγιστον. Οὗτος λοιπὸν δὲ δάπειρος καὶ αὐτοκρατής καὶ ἀμιγῆς καὶ αὐτοτελῆς καὶ λεπτότατος καὶ καθαρώτατος καὶ παγγνώστης καὶ ἴσχυρότατος νοῦς κρατεῖ πάντων ὅσα ψυχὴν ἔχει καὶ τῶν μειζόνων καὶ τῶν ἐλασσόνων καὶ τῆς συμπάσης περιστροφικῆς κινήσεως (περιχωρήσιος) αὐτὸς.

έκρατησε καὶ ἔδωκε τὴν πρώτην περιστροφικήν κίνησιν. Καὶ πρῶτον μὲν ἥρξατο ἡ περιστροφική κίνησις ὀπὸς σμικροῦ, γωρεῖ δὲ πλέον καὶ θάλασση ἐπὶ πλέον. Ήλίῳ περιγόρησις αὕτη ἐπήνεγκε τὸν ἀπογωρισμὸν καὶ τὴν σύμμιξιν τῶν απεριμάτων καὶ ἀπογωρίζονται λοιπὸν ὀπὸς τοῦ ἀραιοῦ τὸ πυκνόν καὶ ὀπὸς τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν καὶ ὀπὸς τοῦ ζεφεροῦ τὸ λαμπτρὸν καὶ ὀπὸς τοῦ διεροῦ τὴν ξηρόν. Ήλίῳ περιστροφικής δὲ κύτη καὶ σύμμιξις οὐδὲν γίνεται τυχότως, ἀλλὰ σκοπίμως ἔτει ὑπὸ τοῦ γοῦ γνωμένη. Πάντα, λέγει, τόσος ἔγραψε καὶ τὰ συμμαγόμενά τε καὶ ἀποκριθέμενα καὶ διακριθέμενα πάντα νόσος διεκόσμησε ακαὶ ὄντα ἔμελλεν ἔσεοιται καὶ ὄντα ήρ καὶ ποσταντὸν διοι καὶ ὄντα ξεται καὶ τὴν περιχώρησιν ταῦτην, ήρ τὸν περιχωρόντει τὰ τε πότρα καὶ δέλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ ἀήρ καὶ ὁ αἰθήρ οἱ ἀποκριθέμενοι». Ήλίῳ περιχώρησις αὐτὸν οὐδεμίουν ἔχει σύγκρισιν πρὸς τὰς ἐν ἀνθρώποις κινούμενα· ἡ περιχώρησις ἐπέφερε βίκν, ὑπὸ δὲ τῆς βίκνς καὶ περιχύτητος κινούμενος ὀπεκρίνοντο. 'Λφ' οὖ δὲ ἥρξατο ὁ νοῦς νὸς κινῆ, πάντα τὰ ὑπὸ αὐτοῦ κινούμενά διεκρίθησαν, κινούμενον δὲ καὶ διακρινομένον, ἡ περιχώρησις πολλῷ μᾶλλον ἐποίει διακρίνεσθαι. Καὶ κατὰ πρῶτον διεκρίθησαν εἰς δύο ἐναντίας ὀλλήλων μοίρας, ἐξ ἣν ἡ μὲν περιλαμβάνουσα τὸ πυκνὸν καὶ τὸ διερὸν καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ζεφερὸν ἐνθάδε συνεχώρησαν, ἐνθα νῦν ἡ γῆ ἐστιν, ἡ δὲ περιλαμβάνουσα τὸ τ' ἀραιόν καὶ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ξηρόν καὶ τὸ λαμπτρὸν ἐξεχώρησεν εἰς τὰ πρόσωπα τοῦ αἰθέρος. Ήλίῳ λέγει ὁ Διογένης, τὰ μὲν βικέα τῶν σωμάτων κατέσχον τὸν κάτω τόπον, τὴν γῆν, τὰ δὲ κοῦφα τὸν άνω, τὸ πῦρ, τὸν αἰθέρος (¹), τὸ δὲ θερμόρ καὶ ὁ ἀήρ κατέλιθον τὸν μέσον τόπον (²).

'Αλλὰ δὲν πρέπει νὸς παραχθῆσαιν ἐκ τῆς αἵτης ὀλλήλων διακρίσεως ταύτης τῶν στοιχείων καὶ νὸς ὑπολάβωμεν ὅτι αὐξάνεται καὶ ἐλαττοῦται ἡ ὑποκεμένη οὐσία. «Γινώσκειν χωρῇ, λέγει ὁ Ἀναξαγόρας, ὅτι πάντα οὐδὲν ἐλάσσων ἔστιν οὐδὲ πλέον πῦρ γὰρ ἀνυστὸν πάγιον πλέω εἴραι, ἀλλὰ ποίητα ἵσται αἰεῖν».

(¹) Πῦρ καὶ αἰθέρας τὸ αὐτό λέγει ὁ Ἀναξαγόρας 'Αριστ. περὶ οὐρ. Γ', 3, 1. 3. Μετσωρ Δ', 3. Β', 9.

(²) Διογ. Β', 8. Μυλλας Ἡ Αναξαγ. 'Απότπ. 8.

Θηγίσκει δ' οὐδὲν τῶν γυγνομένων
διακριτόμενον ἄλλο πρὸς ἄλλουν
μορφὴν ἔτεσσαν ἐπέδειξεν». (¹)

Μή δέ τις ὑπολάβῃ ὅτι ἀπογιωρισμὸς τῶν σπερμάτων γίνεται τέλειος· διότι πᾶν πάντος μοῖραν μετέχει· «ἐν παντὶ, λέγει ὁ Ἀναξαγόρας, παντὸς μοῖρα ἔκεστι». Τοῦτο δ' ἐκφράζει καὶ οὕτως· «Οὐ κεχωμισται τὸ ἐν τῷ έντι κόσμῳ οὐδὲ ἀποκένοπται πελέκει· οὗτος τὸ θερμὸν ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ, οὗτος τὸ ψυχρὸν ἀπὸ τοῦ θερμοῦ». Ἔτοι ἐν πᾶσι ταῖς συμμιγνυμένοις ἐνυπάρχουσι πολλά τε καὶ παντοῖς σπέρματος πάντων χρημάτων καὶ παντοίας ἔχοντας μορφὰς καὶ χροιὰς καὶ ἡδονᾶς. «Παντάπαιοι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται οὐδὲ διακρίνεται τὸ ἔτερον ἀπὸ τοῦ ἔτερου, πλὴν τύπου». Μόνος ὁ νοῦς δὲν ἐνυπάρχει ἐν πάντι, ὅλλα' ἐν ταῖς μόνον καὶ μόνος αὐτὸς ἀποκρίνεται παντάπαιοι. () νοῦς δ' ἐστὶ πᾶς ἥμοιος καὶ ὁ μείζων καὶ ὁ ἐλάσσων· ἔτερον δ' οὐδέν ἐστιν ὅμοιον οὐδενὶ ἔτερῳ, εἰ καὶ ἀπειρος ὑπάρχουσιν, ὅλλα' ἔκαστοις αὐτῶν ἐστι καὶ ἡτο τοιοῦτον, οἵτε εἰσὶ τὰ πλεονάζοντα ἐν αὐτῷ σπέρματα.

«Οταν πλεονάζωσιν ἔν τινι τὰ σπέρματα· τοῦ λακρύμοις, ἐστι τοῦτο λακρύμον, δταν τὰ τοῦ διεροῦ, διερὸν καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Οὕτω δ' ἐκ τῆς ἀποκρίσεως τούτων συμπήγνυται ἡ γῆ· διότι ἐκ μὲν τῶν νεφελῶν ἀποκρίνεται ὕδωρ, ἐκ δὲ τοῦ ὄδατος γῆ, ἐκ δὲ τῆς γῆς λίθοι συμπήγνυνται ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ.

Εἴτε συνεπάγησκν οἱ ἀνθρώποι καὶ τὰς ζῷα, δια ψυχὴν ἔχουσιν, οὐ μόνον ἐν τῷ ἡμετέρῳ πλανήτῃ, ὅλλα καὶ ἐν ταῖς ἄλλοις οὐρανίοις σώμασιν, ἐνīα πκρεδέχετο ὁ Ἀναξαγόρας δτι ὑπάρχουσιν ἀνθρώποι ἔχοντες, ὡς ἡμεῖς, πάλεις συνφωνμένας καὶ ἔργα κατεσκευασμένα, ὥσπερ καὶ παρ' ἡμῖν, καὶ δτι ἔχουσι καὶ αὐτοὶ ἡλιον καὶ σελήνην καὶ τἄλλα, ὥσπερ παρ' ἡμῖν, καὶ δτι φύει αὐτοῖς ἡ γῆ πολλά τε καὶ παντοῖα, ὡν ποιοῦνται χρῆσιν ἐκεῖνοι συγκομίζοντες τὰ ὠφελιμώτατα (τὰ ὄντες) εἰς τὴν κακοικίαν αὐτῶν. Καὶ ἡ σελήνη ἔχει κακὰ τὸν Ἀναξαγόραν οἰκήσεις, ὡς φέρεται παρὰ τῷ Διογένει (Δ', 6), καὶ λόφους καὶ φάραγγας.

«Οἱ ἡλιος, ἡ σελήνη καὶ πάντα τὰ ἀστρα εἰσὶ λίθοι διάπυροι»

(¹) Ἀναξ. Ἀπόσπ. 14. Εὑριπ. Χρύσ. Ἀπ. 836, 12.

ἀναρπασθέντες ἐκ τῆς γῆς ὑπὸ τῆς εὐτονίας τῆς περιδινήσεως τοῦ αἰθέρος καὶ καταφλεγθέντες ὑπ' αὐτοῖς καὶ οὕτῳ μεταβληθέντες εἰς ἀστέρας. Ἡ γῆ κατ' ἀρχὰς ἦτο ὑγρὸς καὶ πυλώδης, ἀλλ' ἀπεξηράνθη ὑπὸ τῆς θερμότητος τοῦ ἥλιου, τὸ δὲ ὑπολειφθὲν ὑγρὸν ἀπετέλεσε τὴν θάλασσαν, ἥτις ἐπτὶ πικρὸς καὶ ὄλωνρὸς διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἥλιου γινομένην στεξάτυπισιν τοῦ λιπαροῦ⁽¹⁾. Τὸ μέγεθος τοῦ ἥλιου ἔθεώρει μεῖζον τοῦ τῆς Ηλοκοννήσου, ἐν δὲ τῇ σελήνῃ παρεδέχετο ὅτι μπῆρχον οἰκησεις καὶ λόφοι καὶ φάραγγες. Τὸν γχλαξίκην ἔλεγε τυρφώνιος τῷ Δημοκρίτῳ, φῶς ἀστέρων τινῶν, μὴ καταλαμπούμενων ὑπὸ τοῦ ἥλιου. Τὸ ἀστρας δῆλος δὴ καντ' Ἀναξαγόρων ἔχουσιν ἕδιον φῶς καὶ ἐπίκτητον τὸ ὑπὸ τοῦ ἥλιου. "Οιος μὲν ὅμοιος ὑπὸ τοῦ ἥλιου, τούτων τὸ ἕδιον φῶς δὲν φαίνεται, ἔναν ὅμιον ὁ ἥλιος φέρεται ὑπὸ τὴν γῆν καὶ δὲν ὅρῃ ἔνιος τῶν ἀστρῶν, τότε τοῦτο φαίνουσι τὸ ἕδιον φῶς καὶ τοῦτο ἐστιν ὁ γχλαξίας⁽²⁾.

Τοὺς κοινήτας ὑπελάρβουνε απίνοδον πλινητῶν, φλέγας ἀφιέντων, τούς τε διάττοντας οἶον απινθῆρας ἀπὸ τοῦ μέρος ἀποπάλλεοθαι⁽³⁾.

Οἱ ἀνεμοι γίνονται, λεπτυνομένου τοῦ ἀέρος ὑπὸ τοῦ ἥλιου. Ἀνακριθῶς διηγεῖται ὁ Διογένης ὅτι αἱ βρονταὶ παράγονται ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν νεφῶν, αἱ δὲ ἀστραπαὶ ἐκ τῆς ἐκτρύφεως τῶν νεφῶν. Τοῦ Ἀναξαγόρου ἡ γνώμη κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἐστὶν ὅτι ἀστραπὴ μέν ἐστι πυρὸς διάλαμψις, βροντὴ δὲ πυρὸς σθέσις. Τὸ δὲ πῦρ τοῦτο ἐστιν αἰθήρ κατενεγκθεὶς θνῶθεν κάτω. Μὲς δὲ φαίνεται οὕτῳ καὶ γίνεται, πορθτὸν δηλ. ἡ ἀστραπὴ καὶ ὑστερὸν ἡ βροντή⁽⁴⁾.

"Οταν ἐρπέσῃ αἰθέριον μέρος εἰς ἀερῶδες, παράγεται ψύφος καὶ οὗτος ἀποτελεῖ τὴν βροντήν, καὶ γρῦποι ἐν τῇ μελανίᾳ τοῦ νεφελώδους καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀστραπήν, ἐὰν δὲ τὸ παραγόμενον φῶς ὑπάρχῃ πολὺ καὶ μέγχ, τότε συνίσταται ὁ κεραυνός διὰ δὲ

⁽¹⁾ Πλούτ. 'Αρ. I', 16. Πιπόλ. Αἰρ. Ελεγγ., παλ. 14. Διογ. B', 8.

⁽²⁾ 'Αριστ. Μετεωρ. A', 8. Διογ. B', 9. Ολυμπιοδ. εἰς 'Αριστ. Μετεωρ. σ. 15, 6, γ. 16, α. Πιπόλ. Κατὰ πισῶν αἰρέσαντον ἔλεγχος σ. 18 ἀδ. Miller.

⁽³⁾ Διογ. B', 9.

⁽⁴⁾ 'Αριστ. Μετεωρ. B', 1. 369, 6, 12. 370, 1, 23. Περὶ κεραυνοῦ, τυφῶνος, πρυστῆρος ὄρα Πλούτ. 'Αρ. I', γ', 3.

τοῦ πολυσωματωτέρου πυρὸς παράγεται ὁ τυφών, διὸ δὲ τοῦ νεφελοειδοῦς ὁ πρηστήρ (¹).

Ἡ χάλκις ἐκ τῶν ἀναθυματίσσεων, αἵτινες θεομανόμεναι ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀνέρχονται εἰς τὰ ὄψη, ἔνθα ψύχουνται (²).

Ἡ "Ιρις ἐστὶ κατ' Ἀναξαγόραν ἀνάκλασις ἀπὸ νέφους πυκνοῦ τῆς ἡλιακῆς περιφεγγείας, ἵσταται δὲ διὰ παντὸς καταντικρὺ τοῦ κυτοπτρίζοντος αὐτὸν ἀστέρος. Ὁροιόν ἐστι καὶ τὸ καλούμενον παρῆλια, τὰ κατὰ τὸν Πίόντον γινόμενα.

(1) οἱ πυτακοὶ τρέφονται ἐκ τε τῶν ὑετῶν καὶ τῶν ὑπογείων ὄδοτιν.

Τοῦ Νείλου οἱ πλήμυμαραι πηγάδουσιν ἐκ τῆς τήξεως τῆς χιόνος τῶν Αἴθιοπικῶν ὄρέων (³).

Οἱ σεισμοὶ προέρχονται ἐκ τῆς ἐμπτώσεως τοῦ αἰθέρος εἰς τὰ κάτωθεν τῆς γῆς κοῖλα διαστήματα. Τὴν γῆν δέχεται δῆλα δὴ ὁ Ἀναξαγόρας πλατεῖον καὶ ἐποχούμενην τῷ ὑποκειμένῳ ἀέρι καὶ μένουσαν ἔνθα ἐστί. 'Ἄλλο' δὲ γῆ ἐστι κατὰ τὸν Ἀναξαγόραν πᾶσσος σορμή, ἥτοι ἔχει σπιγγώδη κοιλώματα. Καὶ τὰ μὲν τῆς δινω ἐπιφενίας κοιλώματα, ἐφ' ᾧς ἡμεῖς κατοικοῦμεν, ἔχουσι συναλειφθῆ ὑπὸ τοῦ ὄμβρου, τὰ δὲ τῆς κάτωθεν μένουσι φυσικῶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αἰθήρ φύσει φέρεται πρὸς τὸ δινω τὸ ὑπέρ ήμερος, ἐμπίπτει κατὰ τὴν δινοδον εἰς τὰ κοῖλα καὶ σορμὰ τῆς γῆς καὶ μὴ εὑρίσκων διέξοδον κινεῖ αὐτὴν (⁴).

Ἡ γῆ κεῖται ὡς πλάτη ἐν τῷ μέσῳ, τὰ δὲ ἀστρα ἐφέροντο κατ' ἀρχὰς θολοειδῶς, ὃστε ὁ πόλος ἐφκίνετο κατὰ κορυφὴν τῆς γῆς, ὅστερον δέ, ἀφ' οὗ συνέστη ὁ κόσμος καὶ ἐξήχθησαν ἐκ τῆς γῆς τὰ ζῷα, ἔλαττέ πιοις ἔγκλισιν ὁ κόσμος ἐκ τοῦ αὐτομάτου εἰς τὸ μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος· ἵσως ὑπὸ προνοίας, προστίθησιν ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις Β', 8, ἵνα δὲ μέν τινα ἀσίκητα γένηται, δὲ δὲ οἰκητὸς μέρη τοῦ κόσμου, κατὰ ψύξιν καὶ ἐκπύρωσιν καὶ εὔχρασίν.

(1) Πλούτ. Ἀρεσκ. Ι^ν, γ'. 3.

(2) Ἀριστ. Μετεωρ. σ. 348, 6, 11.

(3) Πλούτ. Ἀρεσκ. Δ', α', 3.

(4) Ἀριστ. Μετεωρ. ΙΒ', 7. Ἀλεξ. π. 106, 6. Πιπόλυτ. Ἐλεγγ. σ. 45. Πλούταρχ. Ἀρέσκοντα Ι^ν, 15. Διογ. Β', 9.